

طراحی و اعتبار یابی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی در آموزش دانشگاهی

زهرا آزاد دیسفانی *

حسین کارشکی **

سید امیر امین یزدی ***

محمد سعید عبدخدایی ****

چکیده

هدف پژوهش حاضر، طراحی و اعتبار یابی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی با رویکرد سازنده گرایی اجتماعی در آموزش دانشگاهی بوده است. برای دستیابی به هدف پژوهش، از روش تحقیق ترکیبی استفاده شد. در بخش کیفی به منظور به دست آوردن طراحی آموزش تلفیقی، از روش تحلیل محتوای قیاسی و در بخش کمی برای اعتباریابی درونی از نظر متخصصان به روش پیمایشی استفاده شد. در این تحلیل پس از تعریف نظری هر یک از مفاهیم اصلی در پژوهش، با مراجعه به متون علمی موجود پیرامون مؤلفه های آموزش های مبتنی بر سازنده گرایی اجتماعی، آموزش مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی و نیز آموزش تلفیقی در بازه زمانی ۲۰۱۸-۲۰۰۰، تعداد ۵۳ متن علمی با روش نمونه گیری غیر تصادفی هدفمند، انتخاب و مطالعه گردید. بر اساس تحلیل محتوای انجام شده، ۶ مؤلفه تجزیه و تحلیل، تعیین اهداف و محتوای آموزشی، تعیین ابزارها و رسانه های آموزشی، تعیین عناصر آموزشی برای اجرا، طراحی تعامل و ارزشیابی به همراه عناصر هریک از این مؤلفه ها شناسایی شد. در پایان نیز با استناد به الگوهای طراحی آموزشی موجود، طراحی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه های اجتماعی با رویکرد سازنده گرایی اجتماعی ارائه گردید. نتایج حاصل از اعتبار یابی درونی نشان داد که طرح آموزش پیشنهادی، از اعتبار مناسب و خوبی برخوردار بوده است و از اثر بخشی لازم برای آموزش دانشگاهی برخوردار می باشد.

واژگان کلیدی

آموزش تلفیقی، شبکه های اجتماعی مجازی، سازنده گرایی اجتماعی، آموزش دانشگاهی

* دانشجوی دکتری، روان شناسی تربیتی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران zahra.azad47@yahoo.com

** دانشیار گروه روان شناسی مشاوره و تربیتی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران kareshki@um.ac.ir

*** استاد گروه روان شناسی مشاوره و تربیتی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران yazdi@um.ac.ir

**** دانشیار گروه روان شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران abdkhoda@um.ac.ir

نویسنده مسؤول یا طرف مکاتبه: حسین کارشکی

مقدمه

آموزش فرایندی دو سویه و هدفمند است که در قالبی به نام تدریس یادگیری صورت می‌گیرد و یادگیری محصول نهایی فرایند تدریس است که معمولاً با تغییراتی در ساختار شناختی، گرایش‌ها و توانش‌های یادگیرندگان ظاهر می‌گردد. در فرایند تدریس و یادگیری، استاد و مربی در یک طرف و مخاطبان آموزشی در طرف دیگر قرار دارند اما از آنجا که هر آموزشی، یادگیری را به دنبال ندارد، پژوهش‌های مختلف راهکارهایی برای اثربخشی بیشتر آموزش پیشنهاد داده‌اند که یافته‌های آن حکایت از این واقعیت دارد که استفاده صرف از شیوه سخنرانی برای دانشجویان، یادگیری آن‌ها را در پی ندارد. در عصر حاضر، استفاده از فن‌آوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات در حوزه آموزش، می‌تواند یکی از گزینه‌های مورد توجه برای پر کردن خلأهای آموزشی باشد، به طوری که موقعیت آموزشی جدیدی را ایجاد و راه‌های یادگیری دانشجویان را سازمان‌دهی مجدد کند. شبکه‌های اجتماعی مجازی^۱ از جمله ابزارهای فن‌آوری نوین است که برخی آن‌ها را به عنوان قدرتی بزرگ در جوامع کنونی معرفی نموده‌اند و دانشجویان از جمله کاربرانی هستند که بیشترین استفاده از این شبکه‌ها را داشته‌به طوریکه براساس پژوهش‌ها تقریباً تمام دانشجویان دست‌کم در یک شبکه اجتماعی نام‌کاربری داشته‌اند (Sponcil & Gitimu, 2013)

علی‌رغم رغبت دانشجویان به شبکه‌های اجتماعی مجازی، یافته‌های پژوهشی بیانگر آن است که نقش آموزشی شبکه‌های اجتماعی مجازی در مقایسه با نقش‌های دیگر در رتبه آخر قرار دارد. بالاترین نقش شبکه‌ها، موفقیت آنها در ایجاد تبادل معلومات عمومی کاربران بایکدیگر است و موفقیت شبکه‌های اجتماعی مجازی در آموزش‌های تخصصی اقشار گوناگون پایین‌ترین رتبه و میانگین را دارد (Ezzatzadeh & et al, 2016). واقعیت موجود براین مسأله تأکید دارد که یادگیرندگان در زمان حاضر، انگیزه کم‌تری برای یادگیری به شیوه سنتی دلو نند. آنها آمادگی

بیش تری برای استفاده از ابزارهای چندرسانه ای در آموزش و یادگیری داشته و بیش تر با ابزارهای وب درگیر هستند (Cheraghmollaie, 2014) در حال حاضر نفوذ فن آوری اطلاعات و ارتباطات در حوزه آموزش عالی، زمینه ظهور روش های جدید آموزشی نظیر آموزش الکترونیکی و آموزش های مبتنی بر شبکه های اجتماعی را پدید آورده است.

انعطاف پذیری، راحتی، توانایی مطالعه یادگیرنده با سرعت خودش در هر زمان و مکان که امکان اتصال به اینترنت باشد، توانایی چت کردن و تبادل اطلاعات با هم، فارغ از فاصله ای که هست از مزایای آموزش الکترونیکی است (Bjork & et al, 2008). آموزش سنتی هم از امتیازات ویژه ای از قبیل: کمک مربی برای فراگیری محتوا و تشویق یادگیری، برقراری ارتباط بین تجارب گذشته و حال فراگیران، سرعت بخشیدن تسهیل گر در فرایند کسب معلومات و دریافت بازخورد از طریق دیگران (Zenger & uehlein, 2001) و از همه مهم تر وجود ارتباط چهره به چهره و مستقیم، برخوردار است. آموزش های الکترونیکی با نبود تعامل انسانی مناسب تأخیر در بازخورد، تعویق در یادگیری غیرهمزمان و کمبود انگیزش برای خواندن مواد الکترونیکی برخط مواجه است. در پاسخ به خلاهای موجود در آموزش حضوری و الکترونیکی، بسیاری از متخصصان آموزشی با ترکیب این دو روش، یادگیری تلفیقی را رویکردی امیدبخش برای حل مشکلات می دانند و معتقدند با این رویکرد می توان مزیت های هر دو نوع آموزش الکترونیکی و آموزش سنتی را حفظ کرد. آموزش تلفیقی، ترکیبی از آموزش چهره به چهره با آموزش برخط است که از آن طریق، فرصت و امکان تعامل و بازخورد در مرتبه های بالای یادگیری را آسان می کند (Graham, 2006).

طوفانی نژاد و همکاران (Toofaninejad & et al, 2018) در پژوهشی، مؤلفه ها و زیر مؤلفه های الگوی یادگیری غنی شده با شبکه های اجتماعی مجازی را برای آموزش کودکان با آسیب شنوایی استخراج و معرفی کرده اند. آنها معتقدند که یادگیرنده، محتوی و معلم، سه بازیگر اصلی محیط یادگیری بوده که از طریق بازخورد، تعامل و درگیر شدن در محیط یادگیری فعالیت

می‌کنند. محیط یادگیری نیز به وسیله سه مؤلفه ارزشیابی، پشتیبانی و منابع، غنی می‌شود. سایر یافته‌های پژوهشی، تأکید بر یادگیری از طریق همکاری، یادگیری تعاملی، فعالیت‌های معنا‌دو تفکر انتقادی، یادگیری هدف‌گرا، جامعه یادگیری، تفکر و عملکرد در گروه و تعامل چندجانبه بین اعضای گروه را به عنوان مؤلفه‌ها و ویژگی‌های یادگیری تلفیقی مبتنی بر سازنده‌گرایی اجتماعی مطرح می‌کنند (Ahmadi gharacheh & Dokuhi, 2016).

تحقق یادگیری تلفیقی، با استفاده از رویکرد سازنده‌گرایی^۱ و از طریق ساخت محیطی غنی امکان‌پذیر است (Lebow, 1993). این رویکرد، انسان‌ها را یادگیرندگان فعال می‌داند که باید شخصاً به ساختن دانش و کشف اصول اساسی برای خود اقدام کنند. در این میان، سازنده‌گرایی اجتماعی^۲ بر تعامل اجتماعی، فرهنگی - تاریخی و عوامل فردی به عنوان کلید رشد انسانی تأکید می‌کند (Saif, 2015). محیط اجتماعی، شناخت را از طریق "ابزارهلی" خودش از جمله؛ زبان و ابزارهای فرهنگی تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا می‌توان گفت استفاده از فن‌آوری هلی نوبن از جمله شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک ابزار فرهنگی و اجتماعی، جایگاه ویژه‌ای در سازنده‌گرایی اجتماعی داشته و غنی‌سازی محیط یادگیری با این فن‌آوری‌ها، زمینه یادگیری معنا‌دار، ملموس و بعضاً شبیه‌ساز را فراهم آورده و سبب تقویت و ماندگاری یادگیری فراگیران می‌شود (Herrington & Oliver, 2000).

بیان این مقدمه نشان می‌دهد که حذف هر یک از آموزش‌های حضوری یا الکترونیکی، ابعادی از یادگیری را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد. به منظور برخورداری از امتیازات این دو شیوه آموزشی، مقاله حاضر، سعی دارد ضمن توجه به محیط‌های آموزشی سازنده‌گرایی اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان یک محیط آموزشی تعاملی و نیز با در نظر گرفتن مدل‌های طراحی آموزشی موجود، به پرسش‌های زیر پاسخ دهد: (۱) مؤلفه‌های آموزش تلفیقی مبتنی بر

1. Constructivism approach

2. Social Constructivism approach

شبکه های اجتماعی مجازی با توجه به رویکرد سازنده گرایی اجتماعی کدام اند؟ (۲) طراحی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی با توجه به و یکرد سازنده گرایی اجتماعی چگونه است؟ (۳) آیا طرح پیشنهادی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی در آموزش دانشگاهی از اعتبار لازم برخوردار است؟

روش

روش پژوهش، روش ترکیبی و شامل دو مطالعه است:

الف) مطالعه اول: این مطالعه به شیوه کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوای قیاسی^۱ انجام شد. در این روش پژوهشگر با مفروض گرفتن برخی تعاریف و تعمیم‌ها به عنوان طبقات، متن مورد نظر را به صورت کیفی تحلیل می‌کند و به دنبال مصادیقی از تعاریف توعمیم‌ها در کل متن می‌گردد و با مقایسه تعاریف از پیش تعیین شده و متن‌های مورد تحلیل به داوری در باره وجود یا عدم وجود مصادیق آن تعاریف در متن‌های مورد نظر می‌پردازد (Momeni rad & et al, 2013). پژوهشگر طرح کدگذاری خود را قبل از آغاز تحلیل داده‌ها، از طریق تئوری موجود یا تحقیقات پیشین پایه‌ریزی می‌کند. همچنین در فرایند تحلیل، کدهای دیگری هم به دست می‌آیند و کدهای قبلی حاصل از نظریه بازنگری و اصلاح می‌شوند. جامعه آماری این مطالعه، شامل منابع مکتوب، مقالات، پایان‌نامه‌ها و اسناد معتبر علمی نمایه شده و مرتبط با پایگاه‌های اطلاعاتی در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ است. بررسی و مطالعه منابع تا اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت.

ب) مطالعه دوم: روش مطالعه دوم، کمی بود. این مطالعه با هدف اعتباریابی درونی طرح پیشنهادی در مطالعه اول انجام گرفت. جامعه مورد نظر در این مطالعه شامل؛ متخصصان روانشناسی تربیتی، تکنولوژی آموزشی، برنامه‌ریزی درسی بود. طرح آموزشی به همراه پرسشنامه تعیین اعتبار در اختیار ۱۱ نفر از متخصصان که با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده بودند قرار گرفت. به منظور جمع‌آوری اطلاعات در مطالعه دوم، از پرسشنامه تعیین اعتبار درونی استفاده شد. این پرسشنامه با هدف تعیین تناسب و هم‌راستابودن طرح پیشنهادی با اهداف پژوهش ساخته شد. تعداد پرسش‌ها ۸ سؤال بود که بر اساس طیف لیکرت از نمره ۱ (خیلی کم) تا نمره ۵ (خیلی زیبا) نمره‌گذاری شد. روایی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظر استادان راهنما و مشاور اُیید و پایایی

1. deductive content analysis

آن با روش پایایی مصححان به میزان ۰/۸۲ محاسبه گردید. با مراجعه به متخصصان، پرسشنامه به همراه الگوی پیشنهادی در اختیار آنان قرار گرفت و اقدام به تکمیل پرسشنامه نمودند. علاوه بر پرسشنامه، به منظور بررسی دقیق تر نظرات متخصصان از مصاحبه ای نیمه ساختار یافته، استفاده شد و سؤالاتی پیرامون نقدها و پیشنهادهای متخصصان در مورد ابعاد مختلف طرح پیشنهادی مطرح شد. روایی صوری و محتوایی سؤالات مصاحبه نیز توسط استادان مورد تایید قرار گرفت.

یافته‌ها

الف) مطالعه اول: پاسخگویی به سؤال اول پژوهش و تعیین مؤلفه‌های آموزش تلفیقی مورد نظر، با استفاده از روش تحلیل محتوای قیاسی میرینگ (Mayring, 2000) انجام شد. ابتدا از مفاهیم مورد نظر تعریف ارائه شده و پس از آن، مصداق‌های گویای هر یک از این تعاریف مشخص شد و طبقات مقوله‌ها و کد آنها تعیین گردید. سپس داده‌های استخراجی از مطالعه منابع در هر یک از این طبقات جای گرفت.

تعریف‌های مطرح شده در تحلیل حاضر

آموزش مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی: شبکه‌های اجتماعی مجازی گونه‌ای از وب‌سایت‌های اینترنتی هستند که افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها، در آن‌ها پیرامون یک یا چند ویژگی مشترک گرد هم می‌آیند و اطلاعات، مطالب و محتواهای خود و نیز علاقمندی‌ها، احساسات، افکار و فعالیت‌های خود را در قالب کلمات، صوت، تصویر و سایر نظام‌های نشانه‌ای با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند (Ezzatzadeh & et al, 2016). در آموزش مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی، مؤلفه‌هایی مانند: میزان آشنایی فراگیران با شبکه‌های اجتماعی مجازی، تعامل، نوع شبکه اجتماعی مجازی، ارزشیابی، زیرساخت‌های لازم برای آموزش و غیره مورد توجه قرار می‌گیرد.

آموزش مبتنی بر سازنده‌گرایی اجتماعی: این شیوه آموزشی بر نقش محیط اجتماعی و تعاملات اجتماعی به عنوان تسهیل‌گر رشد و یادگیری، تأکید داشته و دو ایده اساسی شکل گرفته است. نخست اینکه: تحول شناختی تنها از طریق بافت فرهنگی-اجتماعی که فرد در آن قرار گرفته است فهمیده می‌شود دوم اینکه: تحول وابسته به یک نظام علامتی است که افراد با آن بزرگ می‌شوند؛ یعنی نمادهایی که فرهنگ برای کمک به افراد در اندیشیدن، برقراری ارتباط و حل مسأله فراهم می‌کند (Kadivar, 2013). بنابراین در آموزش سازنده‌گرا، مؤلفه‌هایی مانند: تعامل، فراگیر محوری، بافت فرهنگی و اجتماعی و غیره مورد توجه است.

آموزش تلفیقی: متداول ترین تعریف از آموزش تلفیقی عبارت است از: " ترکیبی از آموزش چهره به چهره با آموزش به وسیله رایانه، تا فرصت و امکان تعامل و بازخورد را در سطوح بالای یادگیری آسان سازد" (Graham, 2006). از جمله مؤلفه های این شیوه آموزش می توان به تعامل، درگیری شناختی، بازخورد و غیره اشاره کرد.

در ادامه، تعداد ۵۳ متن علمی شامل مقاله، پایان نامه و کتب فارسی و انگلیسی با هدف استخراج مصادیق مرتبط با مؤلفه های مفروض، مورد مطالعه قرار گرفت. پس از کدگذاری و تلفیق اطلاعات حاصله، مؤلفه های آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه اجتماعی در قالب ۶ مؤلفه اصلی و ۱۵ مؤلفه فرعی طبقه بندی و شرایط لازم برای تحقق هریک از زیرمؤلفه ها، در قالب عناصر، از منابع مورد نظر استخراج شد (جدول ۱).

جدول ۱: طبقه بندی ویژگی های به دست آمده از تحلیل محتوای کیفی برای آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه

های اجتماعی مجازی با رویکرد سازنده گرایی اجتماعی

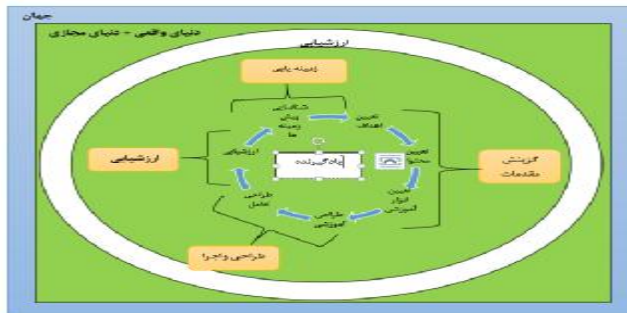
مؤلفه های اصلی	مؤلفه های فرعی	عناصر
تجزیه و تحلیل	شناخت ویژگی های یاددهنده	سن، سبک یادگیری، نیازهای آموزشی، دانش و تجارب قبلی، انگیزش، مهارت های عمومی دانشجو و اهتا در استفاده از شبکه اجتماعی، مهارت فنی استاد در استفاده از شبکه اجتماعی، نگرش استاد و دانشجو نسبت به شبکه های اجتماعی
	ویادگیرنده	
	شناسایی شرایط محیطی	فرهنگ، موقعیت آموزشی واقعی (شناخت موقعیتی)، طراحی موقعیت های واقعی، امکانات فنی، زیرساخت های آموزشی و فن آوری مناسب
	تعیین اهداف آموزشی و پیامدهای یادگیری	اهداف عملکردی (پیامدهای یادگیری)، اهداف یادگیرنده محو، اهداف اساسی (فردی و گروهی)، اهداف مبتنی بر تعامل، اهداف مبتنی بر معیارهای واقعی

<p>تناسب با نیاز فراگیران، انتخاب محتوا با مشارکت و تعامل فراگیران، محتواهای متنوع و متعدد، توجه به موقعیت‌های واقعی و تجربه‌های فراگیران</p>	<p>تعیین اهداف و محتوا تعیین محتوای آموزشی</p>
<p>ابزارهای آموزشی متنوع با محوریت تعامل و مشارکت ابزارهای الکترونیکی (کامپیوتر، لپ‌تاپ، موبایل) و ابزارهای فناوری وب ۲ و شبکه اجتماعی، فناوری متناسب با زمینه و شرایط فراگیران، فن‌آوری‌های بومی تلفیق آموزش کلاسی با ابزارهای فناوری</p>	<p>تعیین ابزارها و رسانه‌های آموزشی تهیه فهرست رسانه‌ها و ابزارهای آموزشی انتخاب رسانه‌ها و ابزارهای آموزشی متنوع تلفیق آموزش کلاسی با ابزارهای فناوری</p>
<p>فرصت کافی و متناسب برای فعالیت‌ها، فرصت کافی برای تفکر و تامل، تغییر زمان آموزش متناسب با شرایط فراگیران، تعیین نسبت زمانی مورد نیاز آموزش حضوری و آموزش شبکه‌ای</p>	<p>زمان</p>
<p>فضای واقعی کلاس / فضای مجازی، تعیین شبکه اجتماعی مناسب (شبکه بومی متناسب با شرایط)، تغییر مکان آموزش متناسب با نیاز فراگیران</p>	<p>تعیین عناصر آموزشی برای اجرا فضای آموزشی انتخاب رویکرد آموزشی مناسب</p>
<p>آموزش تلفیقی (آموزش حضوری و آموزش مبتنی بر شبکه اجتماعی) با رویکرد سازنده‌گرایی اجتماعی روش‌های مبتنی بر مشارکت و تعاملات گروهی (یادگیری مشارکتی، گفت‌وگو، شنود، مباحثه و یادگیری مبتنی بر پروژه و...)، روش‌های مبتنی بر یادگیری فرقی (یادگیری مبتنی بر پروژه یادگیری مبتنی بر مسئله و...)، پل زدن (بین تجربه‌های یادگیری خارج از کلاس و فضای رسمی کلاس)، آموزش فرایندمحور</p>	<p>روش‌های متنوع و متناسب</p>

انتخاب بازخورد	تقویت روش های یاددهی - یادگیری با استفاده از
راهبردهای آموزشی	ظرفیت های تعاملی شبکه های اجتماعی، بازخورد های چندگانه (استاد، دانشجویان)، بازخوردهای سریع و مداوم
تکالیف	تکالیف اصیل و واقعی، پرسش های اساسی
طراحی تعامل	گروه بندی، تعامل دانشجو - دانشجو، تعامل استاد - دانشجو (تکیه گاه سازی)، تعامل دانشجو - محتوای آموزشی، تعامل دانشجو - ابزار آموزشی، تعامل محتوا - محتوا، تعامل از طریق فضای مجازی (شبکه اجتماعی)
ارزشیابی	ارزشیابی به وسیله استاد، خودارزیابی، ارزشیابی به وسیله استفاده از شیوه ها و ابزارهای متنوع فراگیران (همسالان)، نمونه کارها، امتحانات، پروژه های گروهی، بحث ها و تکالیف منظم و غیره / ارزشیابی از طریق شبکه اجتماعی

در پاسخ به سؤال دوم، منابع مورد نظر جهت شناخت و انتخاب الگوهای مناسب برای تدوین طرح آموزش تلفیقی، مطالعه گردید. مطالعات نشان داد که در طراحی آموزشی سازنده گرا به جای تأکید بر رعایت مراحل مشخص برای طراحی، به ویژگی های این آموزش اشاره شده است . بنابراین لازم بود ویژگی های درج شده در جدول ۱ در قالبی منسجم و مدون و همچنین مطابق با الگوهای مناسب طراحی آموزشی سازنده گرا ترسیم گردد. این ویژگی ها عبارتند از: (۱) فرایند طراحی آموزشی بازگشتی، غیرخطی و گاهی آشوبناک است. (۲) برنامه ریزی به صورت بازتابی، مشارکتی و تکاملی انجام می شود. (۳) اهداف از کار طراحی و پیشروی در آن پدیدار می شود و از پیش تعیین شده نیستند. (۴) کارشناسان خبره طراحی آموزشی وجود ندارد. (۵) آموزش بر یادگیری در زمینه های معنادار تأکید دارد (هدف، فهم شخصی در زمینه های معنی دار است). (۶) ارزیابی مستمر و از ابتدا تا انتها ارزشمند است. (۷) تغییرات و داده های ذهنی بیشترین ارزش را دارند (Cheraghmollaei, 2014).

دو الگوی (Jonassen. D , 1999 ; Grabinger et al, 2015) بیش‌ترین سنخیت و همپوشی با رویکرد آموزشی سازنده‌گرایی اجتماعی و نیز آموزش‌های مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی مجازی را دارا هستند. جاناسن در نظریه "طراحی محیط یادگیری سازنده‌گرا" بر توجه به اصولی مانند: گنجاندن یادگیری در زمینه‌های مربوط و واقعی، یادگیری در تجارب اجتماعی، تشویق تملک و داشتن نظر در فرایند یادگیری، ارائه تجربه فرایند ساختن دانش، تشویق به خودآگاهی از فرایند ساختن دانش، ارائه تجربه و تقدیر از دیدگاه‌های مختلف و تشویق به استفاده از انواع روش‌های ارائه، به عنوان ویژگی‌های طراحی آموزشی سازنده‌گرا تأکید می‌کند. مدل طراحی محیط‌های یادگیری اجتماعی فرهنگی گرابینگر و همکاران (Grabinger & et al, 2007) نیز یکی از مدل‌های آموزشی مبتنی بر سازنده‌گرایی اجتماعی است. این مدل بسیار ساده، با طراحی آموزشی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی مربوط است. از نظر آنها برنامه‌های آموزشی مرتبط با آماده‌سازی افراد برای تغییرات جهانی، نیازمند به کارگیری راهبردهای مبتنی بر پرورش تفکر انتقادی، حل مسأله، پژوهش و یادگیری مادام‌العمر هستند. تحقق این اهداف منوط به اتخاذ رویکرد اجتماعی - فرهنگی با تأکید بر یادگیری از تجربه و گفت‌وگو است. پس از تعیین مؤلفه‌ها، بر اساس مدل‌های مطرح شده، طرح اولیه آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی مجازی تدوین گردید (شکل ۳).

شکل ۳: طرح اولیه آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی مجازی با تأکید بر رویکرد سازنده‌گرایی اجتماعی

ب) مطالعه دوم: به منظور بررسی اعتبار درونی طرح و پاسخگویی به سؤال سوم پژوهش، پرسشنامه اعتباریابی درونی طرح، برای ۱۱ نفر از افراد جامعه مورد پژوهش ارسال و تحلیل های لازم بر اساس نظرات ۶ نفر از متخصصان که پاسخگوی پرسشنامه بودند انجام پذیرفت.

جدول ۲: آمار توصیفی ویژگی های طراحی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی

ردیف	سؤالات	فراوانی	میانگین $\pm$ انحراف معیار
۱	ابعاد طرح پیشنهادی مناسب هستند.	۶	$۰/۵۲ \pm ۴/۶۶$
۲	مؤلفه های طرح مربوطه مناسب آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه اجتماعی هستند.	۶	$۰/۴۱ \pm ۴/۸۳$
۳	طرح مورد نظر را در رابطه با آموزش از طریق شبکه اجتماعی مناسب می دانید.	۶	$۰/۴۱ \pm ۴/۸۳$
۴	طرح پیشنهادی برای طراحی برنامه های آموزشی از طریق شبکه اجتماعی جامع است.	۶	$۰/۵۲ \pm ۴/۳۳$
۵	پیشنهاد می کنید طراحان برنامه های آموزشی از این طرح استفاده کنند.	۶	$۰/۸۴ \pm ۴/۵$
۶	طراحی آموزشی تلفیقی مبتنی بر شبکه اجتماعی کاربردی است.	۶	$۰/۵۲ \pm ۴/۶۶$
۷	راهبردهای ابعاد طرح پیشنهادی قابل اجرا است.	۶	$۰/۸۲ \pm ۴/۳۳$
۸	تعامل بین عناصر طرح را مناسب می دانید.	۶	$۰/۴۱ \pm ۴/۱۶$

اطلاعات جدول ۲ نشان می دهد که میانگین نظر متخصصان در ارزیابی اعتبار درونلی آگوی طراحی شده در تمامی پرسش های مربوط به این موضوع بین $۴/۸۳ - ۴/۱۶$ است؛ یعنی در تمامی ابعاد مثبت ارزیابی شده است. برای بررسی میزان توافق متخصصان پیرامون هر یک از ابعاد طرح آموزشی، از شاخص نسبت و درصد توافق استفاده شد.

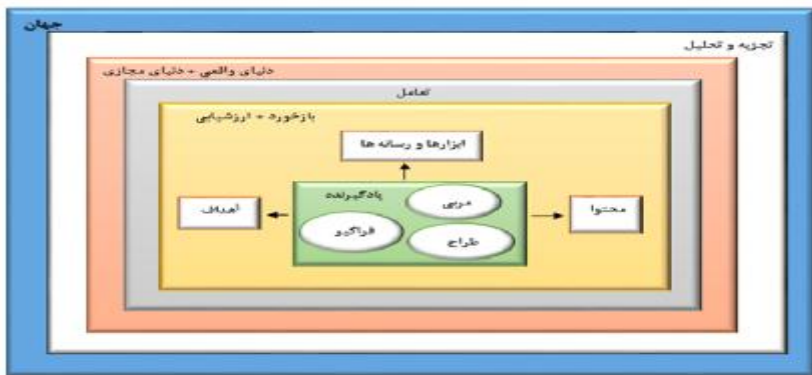
جدول ۳: شاخص نسبت و درصد توافق متخصصان پیرامون ابعاد چندگانه آموزش مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی مجازی

ردیف	گروه	کاملاً موافق	موافق	نسبت توافق	درصد توافق
۱	ابعاد طرح پیشنهادی مناسب هستند.	۴	۲	۱	٪۱۰۰
۲	مؤلفه‌های طرح مربوطه مناسب آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه اجتماعی هستند.	۵	۱	۱	٪۱۰۰
۳	طرح موردنظر را در رابطه با آموزش از طریق شبکه اجتماعی مناسب می‌دانید.	۵	۱	۱	٪۱۰۰
۴	طرح پیشنهادی برای طراحی برنامه‌های آموزشی از طریق شبکه اجتماعی جامع است.	۲	۴	۱	٪۱۰۰
۵	پیشنهاد می‌کنید طراحان برنامه‌های آموزشی از این طرح استفاده کنند	۴	۱	۰/۸۳	٪۸۳
۶	طراحی آموزشی تلفیقی مبتنی بر شبکه اجتماعی کاربردی است.	۴	۱	۰/۸۳	٪۸۳
۷	راهبردهای ابعاد طرح پیشنهادی قابل اجرا است.	۳	۲	۰/۸۳	٪۸۳
۸	تعامل بین عناصر طرح را مناسب می‌دانید.	۱	۵	۱	٪۸۳
		نسبت کل توافق			۰/۸۱
		درصد کل توافق			٪۸۱

داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که ۱۰۰ درصد متخصصان ابعاد طرح پیشنهادی را مناسب دانسته و معتقدند که مؤلفه‌های این طرح برای آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی مناسب است. جامعیت طرح را ۱۰۰ درصد متخصصان تأیید نموده و آن را مناسب آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی می‌دانند. ۸۳ درصد متخصصان، به کاربردی بودن طرح اشاره داشته و استفاده از آن را به طراحان برنامه‌های آموزشی پیشنهاد می‌کنند. همچنین ۸۳ درصد آنها راهبردهای طرح پیشنهادی را قابل اجرا دانسته و تعامل بین عناصر طرح را مناسب ارزیابی می‌کنند. در مجموع، به طور میانگین ۸۱ درصد متخصصان با ابعاد مختلف این طرح موافق هستند و آن را مثبت ارزیابی می‌کنند.

با هدف بررسی نظرات متخصصان پیرامون انتقادهای وارد بر طرح و نیز دریافت پیشنهادات آن ها، مصاحبه ای به عمل آمد. پیشنهادها و انتقادهایی توسط متخصصان مطرح شد. از جمله اینکه؛ در طرح پیشنهادی از واژه های دقیق تر در نام گذاری مؤلفه ها استفاده شود. با توجه به رویکرد سازنده گرایی اجتماعی، روابط بین مؤلفه ها مبهم بوده و لازم است بازنگری و بهتر تدوین گردد. روابط بین مؤلفه ها در سازنده گرایی اجتماعی، یک رابطه رفت و برگشتی و آشوبناک و در هم تنیده است که باید در طرح اولیه به این مهم توجه شود. جایگاه معلم یا مربی و نیز طراح آموزشی در نمودار مشخص شود. زیرساخت های لازم برای استفاده از این گونه آموزش ها در دانشگاه کم تر فراهم است که باید به این نکته توجه شود.

نتایج اجرای پرسشنامه و مصاحبه ها، حکایت از تأیید کلیت طرح توسط متخصصان است. با توجه به پیشنهاد آنها، مؤلفه های استخراج شده با واژه های دیگری نام گذاری شد و روابط بین آنها نیز اصلاح گردید. در پایان، طرح نهایی تدوین گردید (شکل ۴).

شکل ۴: طراحی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی با رویکرد سازنده گرایی اجتماعی

بحث و نتیجه‌گیری

استفاده صرف از آموزش‌های الکترونیکی و آموزش حضوری، به تدریج ناکامی‌های این دو شیوه آموزشی را آشکار و ضرورت آموزش تلفیقی مبتنی بر وب و اینترنت را روشن ساختند. اغلب مقالات بررسی شده در زمینه آموزش تلفیقی مبتنی بر وب و اینترنت (Al-Qahtani & Higgins, 2013; Choi & Han, 2015; Demirer & Sahin, 2013; Krasnova, 2015; Swoboda & Feiler, 2016)، کارآیی بهتر این شیوه نوین آموزشی را تأیید می‌کنند. این روش با افزودن شیوه یادگیری فراگیر محور به آموزش چهره‌به‌چهره و استفاده از ابزارهای تعامل محور مانند شبکه‌های اجتماعی مجازی، به راحتی می‌تواند کیفیت آموزش دانشگاهی را نسبت به دو شیوه آموزش حضوری و الکترونیکی، برای تمامی دانشجویان فراهم سازد. مطالعه رویکردهای جدید آموزشی مانند سازنده‌گرایی اجتماعی نیز نشان می‌دهد که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان یک ابزار در غنی‌سازی محیط آموزشی تعاملی، نقش بسزایی دارد. مطالعات صورت گرفته و نظر متخصصان طراحی آموزشی نیز بر تلفیق مناسب قابلیت‌های وب و نظریه یادگیرنده محور سازنده‌گرا تأکید دارند و معتقدند محیط یادگیری وب را می‌توان به گونه‌ای شکل داد که بتوان به افراد ر ساخت دانش کمک کرد (Ebrahimi & et al, 2012). بنابراین، با توجه به اهمیت آموزش تلفیقی و به منظور بهرگیری بهتر از رویکرد سازنده‌گرایی اجتماعی در آموزش دانشگاهی و همچنین با هدف استفاده مطلوب و بهینه از استقبال چشمگیر دانشجویان از شبکه‌های اجتماعی مجازی، پژوهش حاضر به منظور طراحی آموزش تلفیقی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی مجازی با استفاده از رویکرد سازنده‌گرایی اجتماعی صورت گرفت.

نتایج به دست آمده از اعتباریابی درونی پژوهش نشان می‌دهد که طرح پیشنهادی از کارایی لازم برخوردار است. بر اساس نتایج پژوهش، آموزش تلفیقی متناسب با شبکه‌های اجتماعی مجازی

بومی و متناسب با فرهنگ کشور، نیازها و ویژگی های فراگیران، از اهمیت بالایی برخوردار است. طرح آموزشی پیشنهادی، طرحی یادگیرنده محور است و تقریباً تمامی مؤلفه ها و عناصر پیش بینی شده با مشارکت فعال یادگیرندگان، تدوین و برنامه ریزی می شود. عدم وابستگی آموزش به زمان و مکان، از شاخصه های اصلی آموزش تلفیقی پیشنهادی به شمار می رود، به طوری که می توان متناسب با شرایط فراگیران و نیز شرایط محیطی، زمان و مکان آموزش را تغییر داد.

در این طرح، به مشارکت و تعامل چندگانه به عنوان مؤلفه ای مهم در آموزش تلفیقی اشاره شده است. همان گونه که لیو و همکارانش (Liu & et al, 2008) بیان می کنند: شبکه های اجتماعی مجازی، حلقه مفقوده عملیاتی ساختن مشارکت واقعی و فعال یادگیرندگان در ساخت و تولید دانش و یادگیری است. به عبارت دیگر در رویکرد سازنده گرایی اجتماعی، ساخت دانش به وسیله فراگیران، از طریق تعامل و مشارکت محقق می شود و شبکه های اجتماعی مجازی به عنوان یک ابزار آموزشی و از طریق ایجاد یک فضای آموزشی، زمینه ایجاد فضایی تعاملی برای ساخت دانش را فراهم می سازند. تحقیقات انجام شده نیز بر این مسأله تأکید دارند که ارتباط و تعامل در اینترنت به صورت افقی است نه عمودی و لذا یادگیری در محیط شبکه ای بسیار خودگردا و خود راهبر می شود و فراگیران بیشتر بر یادگیری خود کنترل دارند. این ویژگی ها سبب می شود فرآیند یادگیری فراگیران تعاملی تر شده و این تعامل در نهایت به یادگیری مشارکتی یک از روش های اساسی آموزش بر مبنای سازنده گرایی اجتماعی است منجر می شود (Lai, 1999) به نقل از (Sarmadi & Veisitarbar, 2012). فرهنگ به عنوان فاکتوری مهم در آموزش سازنده گرایی اجتماعی و در آموزش مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی و آموزش تلفیقی حائز اهمیت است. توجه به خرده فرهنگ هایی همچون جمع گو او فردگرا بودن فراگیران در گروه بندی و ایجاد زمینه تعامل آنها در آموزش از اولویت های طرح پیشنهادی می باشد. در حال حاضر چالش های موجود در کاربرد شبکه های اجتماعی مجازی غیر بومی و نبود زیرساخت

های مناسب، بر ضرورت استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی متناسب با فرهنگ ایران و انتخاب شبکه های مجازی قابل استفاده در محیط های دانشگاهی و آموزشی و نیز شبکه هایی با زیرساخت های متناسب با شرایط دانشجویان و امکانات دانشگاه ها تأکید دارند.

روابط بین مؤلفه ها و عناصر آن در این طرح ، رابطه ای در هم تنیده و رفت و برگشته بوده و وابسته به زمان و صرفاً مختص مرحله خاصی از آموزش نیست بلکه در تمام مراحل آموزش، این مؤلفه ها مورد توجه هستند.

طرح آموزشی پیشنهادی، چارچوبی را در اختیار نظام آموزش عالی قرار می دهد تا بتواند علاوه بر آموزش های چهره به چهره متداول در دانشگاه، از ظرفیت ها و امکانات جدید فن‌آوری های نوین آموزشی از جمله؛ شبکه های اجتماعی مجازی به شیوه ای هدفمند و برنامه ریزی شده و با هدف گسترش فضایی تعاملی و مشارکتی در یادگیری و آموزش بهره گیرد. علاوه بر این، کاربرد شبکه های اجتماعی به عنوان پایگاهی علمی و تخصصی و تأکید بر ساخت دانش از طریق تلفیق این شبکه ها با آموزش های چهره به چهره، سبب ارتقاء نقش علمی شبکه ها شده و آسیب های ناشی از کاربرد آنها را کاهش می دهد و بدین گونه، فضایی برای مبادله دانش و خلق ایده های نو فراهم می سازد. استفاده از این طرح غنای محیط یادگیری و آموزش دلگشا اهی و در نهایت ارتقاء مهارت های انگیزشی نظیر خودکارآمدی را که ریشه در تعامل و شناخت اجتماعی دارد در پی خواهد داشت.

منابع مالی: این مقاله برگرفته از رساله دکتری بوده و هزینه های آن توسط دانشگاه فرهنگیان تأمین شده است.

References

- Ahmadi gharacheh, A. & Dokuhi, H. (2018). Presenting the conceptual model of blended learning based on the capabilities and features of social constructivism theory. The First National Conference on Sustainable Development in Iranian Education and Psychology, Tehran, Iran.[In Persian]
- Al-Qahtani, A. A.Y. & Higgins, S. E. (2013). Effects of traditional, blended and e-learning on students' achievement in higher education, *Journal of Computer Assisted Learning*, 29, 220-234.
- Björk, E., Ottosson, S. & Thorsteinsdottir, S. (2008). E-Learning for all. In: *E-Learning: 21st Century Issues and Challenges*, Eds: A.R. Lipshitz and S.P. Parsons Chapter 3, 49-70
- Cheraghmollaei, L. (2014). Instructional Design based on virtual social networks and its impact on students constructivist learning. PhD Thesis of Educational Psychology. Unpublished. Kharazmi University. [In Persian]
- Choi, M. Y. & Han, T. I. (2015). A Comparison of Learning Effectiveness in Faceto-face versus Blended Learning of TOEIC. *Journal of Digital Convergence*, 13(10):517-525.
- Demirer, V. & Sahin, I. (2013). Effect of blended learning environment on transfer of learning: an experimental study. *Journal of Computer Assisted Learning*, 29(6):518-529
- development, 55(2), 54-59
- Ebrahimi, S. Karami, M. Ahanchian, M & Mosannen, P. (2012). Applying Constructivism Theory to Web-Based Learning in Organizations: A Step Towards Effective Human Resource Management The Conference on Modern Management Sciences, Gorgan. [In Persian]
- Ezzatzadeh, M. Rabie, A. Farhangi, A & Soltanifar, M. (2016). Identifying and Ranking of Social Network Success in Their Educational Roles from View of Media Elites. *Socio-Cultural Research Journal of Rahbord*, 5(17): 95-112. [In Persian]
- Grabinger, S., Aplin, C., Ponnappa, Brenner, G. (2007). Instructional Design for sociocultural learning environment, *Journal of Instructional Science and Technology*, vol 10, no 1.
- Graham, C. R (2006). Blended learning systems: Definition, current trends, and future directions. In C. J. Bonk and C. R. Graham (Eds.), *Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing.
- Herrington, J & Oliver, R (2000). An Instructional Design Framework for Authentic learning Environments, *Educational Technology Research and Development*. 48(3): 23-48
- Jonassen, D. (1999). Activity theory as a framework for designing constructivist

- Kadivar, P. (2013). *The Psychology of Learning from Theory to Practice*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Krasnova, T. (2015). A paradigm shift: Blended learning integration in Russian higher education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 166,399-403.
- Liu, C.C., Tao, S.Y., & Nee, J.N.(2008b). Bridging the gap between students and computers: supporting activity awareness for network collaborative learning with GSM network. *Behaviour & Information Technology*, 27 (2), 127137
- Mayring, P. (2000). *Qualitative content analysis*. *Qualitative Social Research Volume1*. No2.
- Momeni Rad, A. Aliabadi, K. Fardanesh, H. & Mozayani, N. (2013). *Qualitative content analysis in research tradition: nature, stages and validity of the results*. *Educational Measurement*, 4(14): 187-222. [In Persian]
- Saif, A. (2015). *Modern Educational Psychology*. Tehran: doran. [In Persian]
- Sarmadi M, Veisi Tabar S.(2014). Designation of Web-based Learning Focusing on Constructivism Epistemology. *TLR*. 2014; 2 (4) :129-147. [In Persian]
- Sponcil M, Gitimu P. (2013). Use of social media by college students: Relationship to communication and self-concept. *Journal of Technology Research*; (4):1-13
- Swoboda, A. & Feiler, L. (2016). Measuring the Effect of Blended Learning: Evidence from a Selective Liberal Arts College. *The American Economic Review*, 106(5):368-372.
- Toofaninejad, E. Zaraii Zavaraki. E. Sharifi Daramadi,P. Dawson, S Nili, Delavar, A. (2018). Designing and Validating of Learning Environment Enriched by Virtual Social Network Instructional Model for Deaf and Hard of Hearing Students. *Psychology of Exceptional Individuals*, 8(29): 1-34. [In Persian]
- Volvi, P. (2013). *Constructivism, a New Approach to Education*. Ahvaz: Shahid chamran university.
- Zenger. & Uehlei. C. (2001). Why blended will win. *Journal of Training &*